

ERDIAROKO EUSKAL-IZENEN IDAZKERA (II ATALA) BALPUESTA'KO GOTZAIADIAREN LARRUKIAK (IX MENDEA)

804'EKO IDAZKI BAT (IV)

Vallis Composita edo Valpuesta'ko gotzaitegiaren larrukiak ikertzen ari gera. Kronologiari dagokion eran, ots, denboren araura, aurreneko larrukiak asi gera: (804'an II Alfontso Asturietako Errege erdi-euskaldunak gotzaigo ura sortzerakoan idatzierazi zuanetik:

Auek dira larruki ortan Erregeak aipatzen dituan toki-izenak:

ORRUNDIA
SUVANARIA
LOSA CIELLA
PENNA
PENNILLA
RIANTA

CAMBRIANA
CANCELLATA
CHARSECEDO
VILLAM LUMNOS
RODIL
OVETO
CASTELLI

VALDEGOBIA
VALLEIO
PONTACER
BUSTO
FRESNO
ORON

Eta auek dira, guk, azkeneko saioan, beren baiezeko edo ezezeko euskalduntasuna agertuz, azterturik utzi genituanak: Orrundia, Vallejo, Penna, Penilla, Fresno, Losa Ciella, Cancellata.

Jo dezagun aurrera gaur, aztertzeke dauzkagunetatik batzuk beintzat ikusiz.

LOSA CIELLA FORMAL da Erregearen larrukian irakurtzen dana: "...in loco quem vocitant Losa Ciella Formal", bait diosku larruki ortan II Alfontso'k, eta mintzaera orren zergaitia billatzen saiatu bearke dugu. Zer ote da FORMAL? Ez Cangius'ek²³, ez Maria Moliner'ek²⁴ ez digute argitasunik emango. Ezta

²³ "Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis coditum a Carolo Dufresne Domino du CANGE". Paris 1844.

²⁴ "Diccionario Medieval Español desde las Glosas Emilianenses y Silenses hasta el S. XV", Universidad Pontificia de Salamanca. 1986.

Apaizgaitegi gazteiztarreko liburutegian aurkitzen diran beste lztegi ugariak ere, Martin Alosorenak izan ezik²⁵. Baiñan onek diona ere ez zaigu laguntza aundiegia gertatuko. "Formal", Asturietan, "coto de viñedos" dala esaten bait digu. ¿Orrelako zerbait ote zan ba gure larruki ontako "formal" ura?

- Larrukia idatzierazi zuana, Asturietako Erregea zan: II Alfontso. Eta ala izango zan idatzi zuana ere: Asturietatik Erregearekin etorritako lumalariren bat. Elizgizona, eskierki.

- Mastjak berriz ugari ziran antziña Araba'ko lur garaietan.

Bañan:

- Larrukian "formal" ez da izen soilla bezala agertzen, izen-laguntzaille edo adjetibo bezala baizik.

- Martin Alonso'k damaigun "formal" ura, naiz Asturietan sortua, gaztele-razko itza da, eta aski gaurkoa.

- Larrukian datorrena ordea, askoz eta askoz zarragoa da. Eta latiñezkoa!, latiñez idatzitako larruki batean datorren ezkerro.

- Laterazko iztegiek, ordea, — ez latera klasikoari-buruzkoek ez erdiaroko-ari-buruzkoek —, itz orri ez diote orrelako zentzurik ematen. Ezta gure arazoa askatzeko balio lezaigukean beste inolako zentzurik ere.

Ez dakigu beraz larrukiko "formal" ori zer arraio izan daitekean.

¿Ez ote da euskerazko itza?. ¿Ez ote da, geroago larruki zar auek lardaska-tu zituzten berr-idazle ugari aietako batek edo bestek erdal-itxuratutako itz euskalduna? IX mendean, zer beste demontre izan zitekean ba?

Naiz Asturietako errege, euskalduna bait zan gaiñera II Alfontso Muña Bas-koiairen semea.

"...in loco quem vocitant Losa Ciella Formal" idatzi zuan Erregeak.

CIELLA ori ¿zer ote da?. Badakit, irakurle adiskideok, badakit zuetako askok zer erantzungo didazuten:

- Ori motel, Erregearekin Asturietatik etorritako lumalari ark gaizki idatzitako itz bat besterik ez dek. "Losa"ri erantsita idatzirik egon bear lukeana: LOSA-CIELLA, euskeraz LOSATXO. Atziki ttipigaillu bat besterik ez bait dek. Seguruaski, Losa aran zabalean izango uan Losatxo edo LOSA TXIKI izen zerama-kiken bastartxoren bat.

- Bai, irakurle maiteok, bai: "ciella", "iella", "ella", "ela", "illa", "illo", atziki ttipigailluak dira; ez, ordea, laterarenak, erromantzeenak baizik.

Orrek, ordea, beste arazo kilikagarri bat sortzen digu: ¿Nondik jaso ote du Gaztela'ko erromantzeak gaurko gazteleran bizirik diraun "illo", "illa" atzizkia? Eta ¿nondik Naparroa'ko-ta-Aragoi'koak, beti atsegiñagoa izan zaion "iko" eta "ika" atziki politta? Euskeratik ote?

Ez dezagun aztu bi erromantze oiek Euskalerrian jaiok dirala! Baita Katalauni'koa ere. Ango idazle batek esana bait da "katalauniarrek latera ikasi gabe egin zutela euskeratik erromantzerako jauzia"²⁶.

²⁵ "Enciclopedia del Idioma. Diccionario Histórico y Moderno de la Lengua Española". Madrid, 1958.

Landetako, Bearno'ko eta Bigorre ta Auñamendiaren iparraldeko beste erromantzeen berririk ez dut, baiñan aiek ere euskeraz egiten zan lurretan jaiok dirala bai, badakit. Erromantze oiek ere egoaldekoen atziki oien antzekorik baduten, eta atziki oiek euskeratik artuak ote dituzten edo ez..., ori..., irakule, ori ez dakit. Orregaitik, pozik uzten diot eskuetan korapillo orren askape-na, Zubero'ko Casenave adiskide jakintsuari.

SUVANARIA: Iturri baten izena da: "... de Orruntia usque ad fontem Suvanariam. Et de fonte Suvanaria usque ad molares": "Orrundi'tik Subanari iturri-raiño eta Subanari iturritik arritzarretaraiño"; "molares, latiñez, "arri aundiari" esaten bait zitzaion.

Suvanaria berriz, naiz "sub" ori "v" idatzirik agertu, itz bikoitza ederki izan daiteke: "sub"- "anaria", ots, "anari"- "pea". Orrela ba'litz, "ANARIA" zer izan daitekean jakiten egongo litzake kokka. Ez da laterazko itza. "Anaria", bai: baiñan ez digu gure ekintza ontarako balio. "Urtekoa" esan nai bait du!

Euskerazko itza, bai; ziurki izan daiteke "Anaria" euskerazko itza! Euskerazkoa bait da AÑARIA orren antz aundia duan ANANIA, Matauko'ko alor baten izena.

Eta badira Araba'n "ANA"z asten diran toki-izen geiago: "Anabar" Aramaio-na'ko errota bat; "Anabidea", 1708'an, Arbulo'ko soro bat; "Anagarea", 1749'an, Kontrasta'ko larre bat; "Analamendi", Laminoria'ko mendia; "Anaperra", 1749'an Kontrasta'ko soro baten izena, eta "Anapari" 1664'ean Berne-do'n beste soro batena; "Anata", Arana'ko Donebixente'n alor batena; baserri batena, berriz, Unzella'n "Anatitxena".

ANARI bera, abizen euskalduna omen da Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco" k dionez. Eta, Lopez Mendizabal'ek damaion etimologia egiazkoa ba'litz, "Iarredia" esan naiko luke, "gaztelera"z "pasto" ornen da ba euskerazko "ANA" ori.

Ta, badaiteke nere erritar eta adiskide ark ora;ngoan arrazoi izatea. Naiz, iztegiatan izen ori agertu ez, ANABASA eta ANABAZKA, Bizkai'n, Azkue'k dionez "forraje que se les da a los animales" bait da: "belarki-bazka".

Ortaz, Il Alfontso'k aipatzen zuan Autrigoni'ko "SUB-ANARIA" ark, eta gaur Araba'ko Legutiano'n dagoan "LARRA-BEA" k esannai bat bereko izenak izango litzukete.

Larruki auetan agertzen diran izenak, Araba'koekin kidatzen ditut maizenik, larrukiek aipatzen dituzten izenen lurraldeak muga Araba'rekin egiten zualako, baiñan ezin utzi dezaket aantzirik, SUBANARIA'ren itxura ber-bereko izen bat badala Laburdi'n: ANABEHERE, laburdieraren idazkeraz. Baita ANABE bat ere!

"Anagoiti" ("por encima del pastizal), "Anagoitia" ("la parte alta del pastizal), "Anabitarte" (entre el pastizal), "Anabea" ("la parte baja del pastizal")... euskal-abizenak ditugu.

- Larrukiko "SUBANARIA"ren "SUB" ori laterazko aurrizki bat duzu. Lateraz idazten ari zalako, agian lenengo lumalariak berak, euskerazko "BE" edo "BA"ren ordezi ipiñi zuana. Bearbada toki aren izena euskeraz, AÑABE, edo ANABA, edo ANAPE izango bait zan.

- "RIA" daruma larrukian Subanariak atzizki. "RI" eta "DI", atzizki bat bera dira; ugaritasun-adierazlea. Bizkai-aldean geiago erabiltzen dute "RI" ("piñeri", adibidez). Guk, ordea, "DI" atsegiñagoa gertatzen zaigu ("piñedi").

VILLAM LUMNOS, "cum suis directis": "Billa Lumnos bere eskubideekin". Itz orrek, — "directis" orrek —, ori adierazi nai digula ematen bait du. Ez du beintzat "bere lurraldeekin" ("cum suis terminis") esan nai; bi itzak ederki bereizten bait ditu Erregeak lenxeago LOSA'ren berri ematerakoan: "Losa ... cum suis terminis et directis"

VILLA" itzak emen, ezpairik gabe, "erri aundixamar" bat adierazi nai du.

LUMNOS, ez da latera. Ez da euskera, — idatzirik dagoan bezala beintzat —; baiñan izan zitekean agian euskera, lenen lumalariak idatzi zuan bezala, "LUM" aurrizkia lez daramaten toki-izenak Araba'n gaur ere badiran ezkeru: "Lumbaeta", Badaya mendiaren maldan; "Lunbeta" (Lumbeeta), andik urruti ez dagoan Martioda'n; Lunbarriaga", Salmanton'en; "Luminaren", Mendijurr'en"; "Lunpia" (Lum-pi-a), Kontrasta'n.

Gaur, "Villalumnos"en antzarik aundieneko erriak, Villaluenga biak izango lirake. Bi oietako bat "Rivera Alta" esaten zaion udalean dago, 011abarre eta Antezana izeneko errien artean. Bestea, orain Burgos'koa dan Losa Aranean, Araba'ko Gobiaran'ekin muga egiñez ain zuzen. Baiñan toki berean egotea izan ezik, ez dut uste larrukiko "LUMNOS"ek bi erri oien LUENGA rekin zerrikusi aundirik baduanik. Zerbaitekin izatekotan Kuartango'ko "LUNA"rekin eta Gernika-gaiñeko LUNO'rekin duala esango nuke nik; Luno'ri, gaiñera, erriak LUMO esaten bait dio.

"O" atzizki toki ta ugaritasun adierazlea dalako, Lumo, "LUM" asko dagoan tokia dugu.

Baiñan "LUM" zer dan jakin gabe jarraitzen dugu. Ea, zuk, irakurle, argi ematen diguzun!

CHARSEXCEDO: "De Reianta usque ad S. Mariam subtus carrera usque ad Valleio de fonte Charcesedo": "Reianta'tik gurdibidepeko Santa Mari'raiño (eta) Karsecedo'ko iturriraiño".

"TXAR" aurrizkiz asten diran toki-izenak Araba'n ugari ditugu, baiñan "TXA" ori, ongi ezaguna dan TXAGORRITXO'n bezala, "etxe, -Araba'n "etxa" —, itzaren laburpena izan oi da.

¿ETXARTSECEDO ote zan ba larrukiko erri aren izena? Ez noski! Laterazko "CH" ori, "TX" ez baiña "K" irakurri bear bait da. Era ortan KARTSEZEDO biurtzen zaigu izen ori; eta ori da lumalariak idatzi nai izan zuana: Kartsezedo, edo agian ziurrago: Kartsezedo. Izen euskalduna ote? Bai, nere iritziz, naiz, bearbada, ongi idatzia egon ez.

"KAR" aurretik daramaten izenak baditu gaur ere euskerak bi ta iru baiño geiago. Ezagutuenak, Naparroa'ko KARKAR eta KARKASTILLO erri biak eta Bizkai'ko KARRANTZA²⁷. Baiña baita eun da larogei ta amar ere (190!) Araba'n bakarrik, Gereñu'ko Loperenak erakusten digunez28.

Orra ba adiskide: Ezin izango dizut gure larrukiko CHARSECEDO ori zer izan daitekean. Mendeak zear lumalari ez berdiñen berr-izdazketetan itxura galdutako, edo lenen idatzaldian bertan aurren-lumalariak oker idatzitako izen bat ote dugu? Seguruaski atzerritarra bait zan lumalari ura: Asturietatik errege-arekin etorria.

²⁷ Izen oien sorta berekoa dugu, gaur Fraantzi'ren ego-sortaldean aurkitzen dan KARKASONA ere; erromatekoan euskera iristen bait zan Mediterran edo Lurrarte-Itxasoaren ertzaraiño. Antxe zegoan ainzuzen, itxaso aren ondoan, ILIBERRI izeneko uria. Eusko-lurralde zar ura, ordea, gure larrukiak aipatzen dituan errien lurraldetik urruti zegoan; eta gure larrukiaren denboran, IX mendean, naiz oraindik, bearbada, landa, baso, ta mendietan euskerak bizirik jarraitu, beraiek ere odolez oraindik euskotarrak ziran urietako biztanleek azturik zeukaten agian beren izkuntza zar ura, naiz bost mendez geroago, XIV mendean, Karkasona baño aundiagoa ta bizkorragoa zan Ueska'ko uriaren azokan jendeak euskeraz itsegin. Ori, 1349'an Ueska'ko Udalak emandako agindu baten bidez eskier dakigun gauza da. ¿Zer izkuntzaz mintzatzen ote ziran Karkasona, Geron, eta beste uri aietako biztanleak IX mendean? Noizbait -azturik daukat noiz -irakurria bait diot kataluniar bati- ez naiz oroitzen nori-, "katalauniarrek latiñarik ikasi gabe egin zute-la euskeratik erromantzerako jauzia". Erromantzeentzat mende txit goiztarra da ba IX mendea.

²⁸ Gerardo López de Guereñu Galarraga: "Toponimia Alavesa". Euskaltzaindia, 1989.

¿Ura esterara zan bezain seguruaski zala euskalduna II Alfontso erregea?
¿Eta onek ez zuala oker idatzitako izenik zeramakian dokumentu bat onartu-ko?

Orduango errege aiek, irakurle, borrokara ta eizarako izaten ziran eziak. Oso motz gelditzen ziran kulturazko gaietan, kulturari zegokiokean oro elizgizonen eskuetan uzten zutelako. Naikoa izan oi zan aientzat dokumentuen amaieran gurutze bat marraztuta gurutzearen alboan beren sellua era ulertezean ipintzea.

REIANTA: Oraintxe ikusi dugun lez, "Reianta'tik Kartzesedo'ko ibartxorako bidea aipatu digu Moña euskaldunaren seme Erregeak. Zer ote dugu ba Reianta? Au ere oker idatzita iritxi zaigun itza ote da?

Oker ibilli neikealako bildur aundiz, onela ebakiko nuke nik izen ori: REI-ANTA.

"Anta"z asten diran toki-izenak errez aurki daitezke Araba guzian: "Antazina" adibidez Kanpetzu'ko Santakruz'en; "Antarriedo" Santakruz'en bertan eta "Antariedo" 1706'ean gure Errioxa'ko Lapuebla de la Barka'ko alor bat; "Antategi", Trespuentes (erromatarren "Trasponete") erromatar beraiek eraiki zuten Iruña'ko "oppidum" edo "gudaritegiaren" albo-alboan.

"Antategi": "Tegi" zer dan badakigu. "ANTA", ordea, ¿zer ote?

Zer izan daitekean ez dakit ziur baiñan itz euskalduna dala bai. Kerexeta'ren ustez, "ANDA" ornen da jatorriz itz ori. Baleike. Gaur, ANDA bera, larrukiak jorratzen duan lurrean, ots, Autrigoni'n, erri baten izena da. Eta, Kerexeta'k berak dioskunez, Bilbao'n, abizen euskalduna. "Anda"z asten zaizkigun toki-ta-abizenak Euzkadi osoan ia, aurkitu daitezke.

"Euskal-itza baldin ba'da, Anda orrek zer esan nai duan? Ez dakit. Lopez Mendizabal'en ustez, "LARRE". Ori, ordea, egia ote?

"Auntzak, beti, larrera jo", dio antziñatiko esaera zar batek. Auntzaren anzeko izaki noski, bere azkeneko urteetan adiskide maite izan nuan gizon onuragarri ura: Lopez Mendizabal'dar Isaka. Berak ere, etimologigintzan asten zanean, larrera jotzen bait zuan beti. Oraingo ontan ere, ez dakit nondik aterea duan "anda" "pasto" dalako ori.

Ez dakit, ezta, "Reianta"ren "REI" ori zer izan daitekean.

¿Agian zuk bai, irakurle?

PONTACER: "Tribuo ertiam in loco qui vocatur Pontacer Ecclesias Sanctorum Cosmae et Damiani, et Sancti Stephani, et S. Cypriani, et S. Johannis, et Sanctorum Petri et Pauli, et S. Caprasi cum suis hereditatibus de Penna usque ad flumen de Oron". "Badamaizkiot baitare, Pontacer izen-duan tokian, Kosme ta Damian Doneen, eta Eztebe Donearen, eta Ziprian, Jon, Kepa ta Paul, eta Kaprasio Doneen elizak, beren ondasun eta lurralde guztiekin Aitzetik Oron ibaieraiño".

PONTACER len ere azertuak gera, Kukulla'ko Donemillian'en Lekaidetzarako larruki bederatzimendetarrek aztertzerakoan, naiz an itxuraz aldatuxea agertu: PONTECERCI, 853'ko dokumentu batean, eta "PONTECERCI" 864'eko beste batean. Geroago, PONTACRE esango zaio

"Pontacer" "Pontecerci", edo "Pontacre"? Erridi aren egiazko izena ¿zer ote zan? Auskalol29

" Arrazoi dezu irakurle: "Auskalo, erdelkeri bat besterik ez da: Gaztelerazko "a buscarlo"ren laburketa. Baiñan ain dago txukunki laburtua!, ain dago zearo tankeraz aldatua!, ain dotore

Danadala, ez da erri baten izena lurralde batena baizik, beregan ainbeste eliz, — eta eliz aiña errikoak —, sei aizuzen, izateak adierazten digunez. Ibero ibaiaren egoan, Miranda'tik bertan, Oron esaten zaion ibaiaren alboan zegoan.

Euskalduna?

Larrukian datorren lez izen bikoiztatua da, erdi-latiñ-erdi-euskera; euskalduna dala uste bait dut daraman atzizkia: "AZER"; "ACRE": atzizki bat bakarra, era bitan idatzia. Bigarren era, aurrenekoaren aldakuntza, aurrenekoari erdal-itxura emateko asmatua. "Acre" erromantzearen itz ezaguna dan bezala, "Azer"ek ez bait du erromantzean zentzurik.

Ta, "Ponteceri"? Au ere "Pontacer"i mendeak geroago egindako aldaketa dala iduritzen zait, erromantze-itxura geiago bait du "ponte"k "pont" utsak baiño, eta baita "acer"ek baiño geiago "cerci"k ere, itz onek erromantzeko "cerco" gogoraazten dualako.

"AZER" atzizkia bera, ordea, ¿euskalduna izan daiteke? Ona, beintzat, itz ori sustrai duten Araba'ko toki-izenak:

AZERO, adibidez. Iturri baten izena. ¿Izen ori erdalduna dala?. Ez. Dagoan tokian dagoalako, — Gorbeia-Mendian aizuzen — itz orrek, ots, "AZE"- "RO"k, ez du gaztelerazko "acero"rekin zer ikusirik³⁰

Ona enbor ori bera duten beste toki-izen arabar batzuk:

AZETXALDE, 1707'an Gorbeia-maldako Zarate'n alor baten izena zan: eta orrela da gaur ere.

AZEDUIA, Gazteiz'tik urbilleko Abetxuko'n, beste alor bat dugu.

AZEIBAR, Murgi'n, gaur, eta 1707'an, soro baten izena.

AZENDUIA, Entzi-Mendi'ren gaiñean, beste alor baten izena.

AZERE. Izen zarra, Araba'ren iparreko Artomaña'n 1625'teko dokumentu batean toki-izen lez agertzen zaiguna.

AZEROBALLESTA. Au ere Araba'ren iparrean, Gorbeiapeko Zigoiti Aranean, atzo-atzo c`ie euskeraz egiten zan lurraldean, baso baten izena.

AZEROGANA, Gorbeia-mendiko baztar bati esan oi zaio.

"AZE"ren etimologiaz galde egiten ba'didazu, zer izan daitekean ez dakidala erantzungo dizut.

Oraingoan ez du Ixaka nere adiskideak larrera jotzen, baiñan ez da larretik urruti gelditzen; "aze", "aza"ren aldakuntza, "sasia" dala esaten bait du. Arrazoiz? Ez dakit. Ez bait du — oiturazkoa duan len lez —, ori nondik artu duan esaten.

Ameskeri utsa besterik ez da, irakurle, orain esatera nijoakizuna, eta ez zaiozu geiagoko baliorik eman, baiña PONTAZER ez ote dugu PONTATZE"?

Gaur bertako Araba'n, Autrigoitarrena izandako lurrean, euskeraz eta erromantzez bikoiztatutako erri-izenik badugu: PUENTELARRA, Ibero ibaiaren ondoan. Bestalde, "Pontace" motelari oartzeke "R" bat erantsiz izen ori, Pontace, Asturietatik etorritako lumalari ark "Pontacer" biurtu izatea, ez litzake arritzeko gauza izango.

euskal-itxura politaz jantzia!, eta, ain errezki da euskaldunen artean erabillia-ta..., bere burua guretar egin duan inmigrante edo etorkiñari zor zaion eraspen berberaz onartuko nuke nik gure elertiko euskeran ere esakizun ori.

³⁰ Agian, itz ori, obeki erabakirik onela: "AZE"- "R"- "O", seguruaski "r" ori izki doiñu-gozagaillu bat besterik ez bait da, "o" toki-adierazlearen eta bere aurreko "e"ren artean igarobidea leguntzearen sartua.

Eskiertasun aundiz diodala, larruki au idatzi zuan lumalari ura, II Alfontso Erregearekin Asturietatik etorritakoren bat izan zala?

Badut ziorik aski orrela pentsatzeko: larruki ontako idazkeraren dotoretasuna ainzuzen. Orduan emen idazten ziran dokumentu guztietakoa baiño askoz txukunagoa da larruki ontan agertzen zaigun latera. Autrigoitarren semeen artean ez zan orrelako "latinistarik". Naitanaiez Erregearen Jauregiko idazle bat izan bear zuan gure lumalari zar arek.

Puentelarrá'tik ez ain urruti, gaurko Burgos'en dago beste izen bikoiztatu bat: PANCORVO.

Erri orri dokumentu zarrek PONTECORVO esaten diote. Lurralde ura, IX mendean Araba'rena zan. Eta Araba'n bazan, gaur ezabaturik dagoan OKERRURI izeneko erri bat. ¿Garai artan arabarra zan eta lateraz "Pontecorvo" esaten zitzaion erri ari ¿OKERZUBI esaten ote zitzaion euskeraz? Nork jakin!

Eta, ¿Okerruri eta Okerzubi oien etimologia, gazteleraz "Ciudadtorcida" eta "Puentetorcido" ote da? Ez dut uste. Orrela izatekotan beren izenak URIOKER eta ZUBIOKER izango bait lirake.

Nere iritziz, "oker" oiek, "aker" ederki izan daitezke, eta, era ortaz, AKERRURI badakizu zer izango litzakean. Esan dezagun bildurrik gabe: CIUDAD DE CABRONES, Euskalerrian ez bait zuan aker gizagaixoak espainiarrek leporatu dioten zentzu gaiztorik. Gaiñera, uri ura zegoan tokia, dana baso ta dana mendi, akerdegi izateko berdiñik gabeko lurralde egokia izango ba ote litzake gaur bertan, Araba'ko Agintaritzak auntzazkoen aziketa galeratzi ez ba'lu.

Eta, aker-tokiz aker-toki, OKERRURI'rentzat eman dedan etimologi orrek, balio lezake, bearbada, PONTECORVO'rentzat ere, naiko aker-larre bait dira iguru aietan akaitz etá ámildegietako saiak; baiñan bai batarentzat eta bai bes-tearentzat egiaz belio duan..., ori ez dakit.*

Beste iñoiz ez dut agian egokitasunik izango-ta, zillegi bezait OKERRURI erritxo ezabatuaz solasalditxo labur bat:

Araba'ko zokorik menderaturik menditsuenean, eta garaienetako ta polite-netako batean zegoan, oraingo Sabando errixkaren alboan. An bada IKURRIALDE esaten zaion toki bat. Izen ori Okerruri'ren aldakuntza ote dugu?

Dokumentuei dagokienez, XI mendean Kukulla'ko burni-barren larrukiak, 1025'garren urtean, OKERHURI esaten dion.

Eme, irakurle!!! Esan bait dugu bein baiño geiagotan, antziñate artan lumalari zar aiek "H" a karta-jokuetan "komodiña" erabilli oi dan bezala erabiltzen zutela..., orra ba or "H" bat "komodiñ baten lana egiten. Or, "R" baten lana: "okerHuri"="okerRuri".

Geroago, XV (1426) eta XVI mendeetan (1503), Gereñu'ko Loperena'tar Jerardo'k dioskunez Okerruri esaten zaio, eta baita XVIII mendeko idazki batean ere.

Azkeneko ortan ordea, beste itz bat darama atzetik erantsia: OKERRURI-KERESTUIA.

Ez-zait zailla iduritzen itxuraz ain traketsa dirudian izen orren etimologia, KERESTUI izeneko baserri bat Aramaiona'an badugun ezkerro.

"ETA" ta"TUI", esannai bereko atzizkiak dirala badakigu. Beraz, bildurrik gabe oles-egin dezakegu, "KERESTUI" eta "KEREXETA" ere esannai bereko izenak dirala: gazteleraz, "cerezal".

"A" atzizkia txertatzen ba'diogu, "Kerestui-a", "el cerezal" biurtuko zaigu eta OKERRURI-KERESTUI-A, "el cerezal de Okerruri"

Badut, alatagutziz, nere baitan kezkatxo bat. Egia da gerezi-lur ezin ohea dala Okerruri zegoan tokia, agronom'injinieru adiskide batek esan didanez, baiñan, "kerexa" Sarkaldeko Euskeraren itza da, Karistiarren eta Autrigoitarren itza. Okerruri ordea, Barduloeak eta Baskoiek muga egiten zuten tokian. Eta bai aiek eta bai auek, kerexari "gerezi" esan oi diote.

805'ko larruki onen bidez, Pontatzer'en zeuden 6 eliz aipatzen dizkigu Erregeak, eliz oiek eskeñiak zeuden Doneen izenak emanez. Mende-erdi bat geroago Kukulla'ko larruki biek — 853'an batak eta 864'ean besteak —, 4 elizen izenak damaizkigute, eta ez digute Erregearen Done oietatik bat bakarrik aipatzen. Beste batzuk dira aurkezten dizkiguten Doneak.

Ezberditasun orrek sortu dezakean arazotxo, Larruki ontako donedi edo santoralaz mintzatzerakoan aztertuko dugu.

ORON eta PENNA (irakurkeraz PEÑA) aipatu dizkigu atal ortan Erregeak. Laterazko "penna" euskeraz "aitza" da. Lenen izki nagusiz dakar larrukiak: "Penná", agian. bere inguruari izen-ematen zion Aitz bereiziren bat zalako.

ORON ibaiaz, berriz, Kukulla'ko larrukietan Pontacre aztertzerakoan mintzatu giñan.

"Oro" enbortzat duten izenetatik. zuk gutxienez iru ezaguko dituzu, irakurle: Orozko, Bizkai'n, eta Naparroa'n Oronoz eta karlisten gudatekoan ospetsu egin zitzaugun Orokieta.

Badira geiago ere. Asko. Araba'n bakarrik, 14.

Gaiñera, "ORU" daramaten izenik geienek ere "ORU" ori "ORO"ren aldakuntza dute. Berdin esan daiteke "OR" aurrizkiz asten diran askori-buruz ere.

"Oro", "Muño" dala esan oi dute. Askotan ordea "oro" esaten zaien tokiak ez dira muñoak. Orregaitik, egokiago derizkiot "ORO — "oka" eta "ara", eta beste orrelakoren batzuk bezala — euskeraren izen zarrenetakoa dirala, eta bere esannaia galdua dugula apal-apal aitortzea

CASTELLI: "Gazteluarena". Genitibu edo noren-eran dator. Ez du Gaztele-riarekin zer ikusirik. IX mendearen asiera artan ez bait genuan oraindik euskaldun inoxenteok Gaztela'ko Konterria sortu. Itz ori II Alfonsotoren izkeran, ez da erri edo lurraldr baten izena, zerga batena baizik.

Gotzaigo berria eta gotzaigo ari emandako erri, eliz, eta ondasun goztiak, eta etorkizunean irabazi zezazkeanak, zerga orotik yaretzen dituala esaten bait dio ango lenen gotzaia izanen zan Jon'i etsiera onen ondorengoei.

Larruki ortan bertan beste lerro batean "Kastelaria" (sic) izen-damaio zerga baiño geiago bearturiko lana zala ematen -duan zerbait ari: "de labore Caste-III", "gazteluren aldeko lanetik yare", eta "Kastelaria" edo "gazteluarenganako" orotik yare izango dirala bait dio"

Zana zala II Alfonsotoren seme Erregeak aipatzen digun "kastelaria", IX mendean Araba'ko Gobiaran'en Gaztelu bat agertzeak arozo miña sortzen digu Euskalerriko edestiaren aldetik.

Ortaz, ordea, "EUSKERAZAINTZA"ren urrengo zenbakian mintzatuko gera.

LATIEGI'TAR BIXENTE